

Коренчук О.С., викладач курсів удосконалення керівних кадрів НМЦ ЦЗ та БЖД м. Києва

Войтенко В.В., начальник НМЦ ЦЗ та БЖД м. Києва

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСАД АНДРАГОГІКИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ З ФУНКЦІОНАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Виконання завдань цивільного захисту, які визначені Кодексом цивільного захисту України, потребує удосконалення існуючої практики підготовки кадрів для реалізації заходів безпеки населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Підвищення кваліфікації осіб керівного складу та фахівців органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, як засіб забезпечення їх професійної компетенції розглядається як одне з першочергових завдань діяльності у сфері цивільного захисту, без розв'язання якого неможливо забезпечити ефективність функціонування єдиної державної системи цивільного захисту України.

Здійснення якісного функціонального навчання (підвищення кваліфікації) керівних кадрів і фахівців у сфері цивільного захисту міста Києва є пріоритетним завданням Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності міста Києва як суб'єкта освітньої діяльності мережі навчально-методичних установ єдиної державної системи цивільного захисту. Керівництво та працівники центру, усвідомлюючи вагомість та значення цього завдання, постійно удосконалюють навчальний процес із функціонального навчання слухачів, здійснюють пошук та впроваджують нові підходи в організацію освітнього процесу, зокрема з урахуванням основних положень андрагогіки.

Андрагогіка – теорія і практика навчання дорослих. Андрагогіка об'єднує знання про специфіку навчання дорослої людини з урахуванням її віку, освітніх та життєвих потреб, реальних можливостей, індивідуальних особливостей і досвіду, психіки і фізіології.

Освіта дорослих названа ключем до ХХІ століття. Завданням номер один, за висловленням одного з найбільших теоретиків та практиків навчання дорослих, американського вченого Малколма Шеппарда Ноулза, стала «підготовка компетентних людей – таких людей, які були б здатні використовувати свої знання в умовах, що постійно змінюються, та чия основна компетенція полягала б у вмінні займатись постійним самовдосконаленням та самоосвітою протягом всього свого життя».

Андрагогічна модель навчання має досить вагомі відмінності від моделі педагогічної, де викладач є основною особою, яка впливає на планування, оцінювання, корекцію навчального процесу. В цьому випадку той, хто

навчається, перебуває в позиції підлеглого і повинен лише сприймати й засвоювати той матеріал, який йому надається викладачем.

В андрагогічній моделі слухач є тим, хто навчається, а не тим, кого навчають. Доросла людина, яка вже має певний життєвий досвід, прагне до самореалізації, самостійності та самоуправління. Тому і розраховує на незаперечне застосування у своїй діяльності набутих нових знань, умінь, навичок і якостей. Навчальна діяльність дорослого в основному визначається професійними, соціальними, побутовими та іншими факторами, які суттєво впливають на процес навчання. Навчальний процес має бути організованим у вигляді спільної діяльності того, хто навчається, і викладача, на всіх етапах: діагностики, реалізації, оцінювання і, певною мірою, корекції. Роль викладача більш дорадча, ніж повчальна, він допомагає фахівцеві визначити структуру, план і зміст навчання, знайти інформаційні джерела тощо і безпосередньо стати автором власної освіти.

Отже, андрагогічна модель навчання ґрунтується на таких принципових положеннях:

- провідна роль у власній освіті належить самому фахівцеві;
- навчання повинно виходити з індивідуальних особливостей того, хто навчається, відповідати його індивідуальним освітнім потребам та стимулювати зростання цих потреб;
- у процесі навчання слід використовувати внутрішні сили особистості, спиратися на природне прагнення людини до саморозвитку, самовдосконалення, активізувати суб'єктивну сферу фахівця;
- навчальний процес відбувається у спільній діяльності тих, хто навчає, з тими, хто навчається.

На базі основних положень андрагогіки викладачі Центру намагаються здійснювати діяльність з навчання дорослих слухачів, головними характеристиками якої є активна, провідна роль того, хто навчається, в побудові та втіленні програми навчання, з одного боку, та співпраця слухача зі своїм викладачем – з іншого. В переважній більшості наші слухачі – це дорослі люди, які володіють фізіологічною, психологічною, соціальною, моральною зрілістю, економічною незалежністю, життєвим досвідом і рівнем самосвідомості, достатніми для відповідального самокерованого поведіння в ході навчального процесу. Функцією викладача в цьому випадку є надання допомоги слухачеві в оновленні та систематизації знань, набутті умінь управління людськими ресурсами, силами та засобами цивільного захисту, формалізації особистого досвіду, розширенні професійної компетентності щодо виконання кола повноважень у сфері цивільного захисту.

Зважаючи на особливості слухачів (вік, рівень підготовки, професійний та життєвий досвід), відбувається зміна пріоритетності методів навчання.

Методи навчання – це способи спільної роботи викладача і слухачів, за допомогою яких засвоюються знання, уміння, навички, відбувається психологічна підготовка слухачів до дій в умовах різноманітних надзвичайних ситуацій.

До цих методів належать: усний виклад матеріалу (розповідь, пояснення, лекція), обговорення навчальних питань (обговорення, показ, демонстрація, тренування), метод самостійної роботи та інше.

Андрагогіка замість традиційних методів передбачає практичні заняття, часто експериментального характеру, дискусії, ділові ігри, кейси, вирішення конкретних управлінських, виробничих завдань і проблем. Крім того, змінюється підхід до отримання теоретичних знань. Важливо викликати інтерес до навчальної теми, перетворити аудиторію пасивних спостерігачів на активних учасників заняття. Якщо викладач у своїй роботі буде використовувати активні форми та методи навчання, то це важливе питання буде вирішене саме собою.

Активні форми навчання будуються на інтерактивних методах, коли існує взаємозв'язок не лише між викладачем і слухачем, а й між слухачами у навчанні. Викладач частіше виступає у ролі консультанта, радника. Він допомагає слухачу опанувати навчальну програму та зміст навчання, знайти інформаційні джерела тощо і безпосередньо відпрацювати відповідні управлінські рішення щодо організації цивільного захисту в конкретній обстановці.

Слово «інтерактив» запозичене з англійської мови від слова «interact», де «inter» – взаємний і «act» – діяти. Таким чином, «інтерактивний» – здатний до взаємодії, діалогу.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, висловлювання своєї точки зору стосовно тієї чи іншої проблеми, вміння доказово міркувати, спільне вирішення питання на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де слухач і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Під час інтерактивного навчання слухачі вчать бути демократичними, спілкуватися з товаришами, критично мислити, поважати думку колег, приймати продумані рішення.

Отже, інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія викладача і слухача, не допускається домінування як одного виступаючого, так і однієї думки над іншою.

Інтерактивне навчання має на меті:

- створення умов для залучення всіх слухачів до процесу пізнання;
- надання можливості кожному слухачеві розуміти і рефлексувати з приводу того, що він знає і думає;
- вироблення життєвих цінностей;
- створення атмосфери співпраці, взаємодії;
- розвиток комунікативних якостей і здібностей;
- створення комфортних умов навчання, які б викликали у кожного слухача відчуття своєї успішності, інтелектуальної спроможності, захищеності, неповторності та значущості.

Що ж дає впровадження методів інтерактивного навчання різним суб'єктам навчального процесу?

У ході діалогового навчання слухачі вчаться критично мислити, розв'язувати складні проблеми на підставі аналізу обставин і відповідної інформації, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Для цього на заняттях організується індивідуальна, парна і групова робота, застосовуються дослідницькі проекти, рольові ігри, йде робота з документацією та різними джерелами інформації.

Яким же повинен бути викладач?

Він має вміти:

1) Створити в аудиторії атмосферу, яка сприятиме заохоченню слухачів задавати питання та шукати відповіді. Брати за основу такі види навчання, які б сприяли розвитку критичного мислення та самостійного набуття знань, стимулювати рефлексію.

2) Застосовувати наявні ефективні методи. Стати вдумливим професіоналом, що означає навчитися самому уважно спостерігати, визначати проблеми та створювати нові стратегії для їх розв'язання.

3) Бути взірцем для слухачів, передавати свої знання колегам, використовувати нові методики навчання.

Використання інтерактивної стратегії змінює роль і функції викладача – він перестає бути центральною фігурою і лише регулює навчальний процес, займається його загальною організацією, визначає загальний напрям (готує до заняття необхідні завдання, формулює питання для обговорення у групах, контролює час і порядок виконання наміченого завдання, дає консультації, допомагає в разі серйозних утруднень).

Отже, головна особливість інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес здійснюється за умови постійної, активної взаємодії усіх його членів. Аналізуючи свої дії та дії інших слухачів, учасники навчального процесу змінюють свою модель поведінки, більш усвідомлено засвоюють знання та вміння, тому інтерактивні методи є засобом покращення навчання.

За даними американських вчених, під час лекції, розповіді слухач засвоює всього лише 5% матеріалу, під час читання – 10%, під час роботи з відео/аудіоматеріалами – 20%, під час демонстрації – 30%, під час дискусії – 50%, під час практики – 75%, а коли слухач навчає інших чи відразу застосовує знання – 90%. Як бачимо, відносно пасивні методи навчання (коли слухач лише засвоює та відтворює інформацію) мають набагато нижчу ефективність, ніж активні та інтерактивні.

Інтерактивність у навчанні легко пояснити такою словесною конструкцією, виведеною досвідом педагогів і психологів ще в античні часи:

Те, що я чую, я забуваю;

Те, що я бачу й чую, – я трохи пам'ятаю;

Те, що я чую, бачу й обговорюю, – я починаю розуміти;

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю – я набуваю знань і навичок;

Коли я передаю знання іншим – стаю майстром.

Досягти цього можна застосовуючи сучасні інтерактивні методи проведення занять, зокрема: **метод мозкової атаки, «круглий стіл», дискусія, метод вправ, ситуаційний аналіз, аналіз конкретних ситуацій, метод кейс-стаді.**

У будь-якому виді навчальних занять викладачі застосовують кілька методів навчання в різних комбінаціях. Застосування певних методів навчання залежить від завдання та умов кожного виду занять.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок:

1. Оскільки соціально-економічні умови, в яких ми перебуваємо, постійно змінюються, то з ними змінюємося і ми самі. Ці зміни знаходять своє відображення у професійному зростанні особистості, переосмисленні ціннісних орієнтацій та установок, у нових шляхах вирішення теоретичних і практичних завдань, які виникають у сфері цивільного захисту.

2. Працюючи зі слухачами, насамперед слід надавати їм можливість опанувати методи самостійного пошуку знань у різних сферах теорії та практики цивільного захисту. Навчання слід наблизити до реального життя, коли слухач, що навчається, спроможний самостійно прийняти рішення та отримати конкретний результат. Надавати якомога більше можливостей професійного спілкування слухачів у процесі навчання.

3. Як результат навчання слухачів у процесі підвищення кваліфікації на андрагогічних засадах – підвищення професійної компетентності. На це обов'язково вказують:

- оновлене шанобливе ставлення до своєї професії, посади у системі цивільного захисту, сприйняття себе як лідера, організатора, консультанта;
- засвоєні знання нових методик та технологій;
- вміння застосовувати отримані знання на практиці;
- становлення себе як професіонала, фахівця своєї справи.

Кочерга Є.В., методист обласних та міста Дніпро курсів удосконалення керівних кадрів 1-ї категорії НМЦ ЦЗ та БЖД Дніпропетровської області

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Головним напрямом діяльності навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності є навчальна діяльність. Саме тому необхідно приділяти особливу увагу використанню ефективних технологій, методів та засобів навчання, які сприятимуть підвищенню рівня засвоєваності навчальної інформації з питань ЦЗ та БЖД.

Як альтернативу іншим методам запису інформації можна запропонувати сучасний метод так званих ментальних карт або інтелект-карт (англ. Mind-map). Ментальна карта – це метод подання будь-якої інформації у